

ΓΕΥΜΑ ΜΕ ΤΗΝ «Κ»

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

ΙΔΕΕΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ

ΜΟΔΑ

ΑΘΛΗΤΙΚΑ

ΚΑΙΡΟΣ

Η εξέγερση στο γκέτο της Βαρσοβίας

Η απέλπιδα προσπάθεια αντίστασης των Εβραίων, στις αρχές του 1943, έληξε με την εκτέλεση όλων σχεδόν των κατοίκων του

Επιμέλεια: **ΝΙΚΟΣ ΧΡΥΣΟΛΩΡΑΣ**

Η Πολωνία υπέστη μεγαλύτερες απώλειες, ως ποσοστό του πληθυσμού της, από οποιαδήποτε άλλο κράτος, στη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Τα μισά και πλέον από τα σχεδόν 6.000.000 θύματα που καταγράφηκαν ήταν Εβραίοι. Η συστηματική τους

εξόντωση ξεκίνησε ήδη από το 1940, λίγο μετά τον «διαμελισμό» της χώρας ανάμεσα στη ναζιστική Γερμανία και τη Σοβιετική Ένωση, σε υλοποίηση της συμφωνίας Μολότοφ - Ρίμπεντροπ. Η θηριωδία έφτασε όμως στο αποκορύφωμά της από το 1941 και έπειτα, όταν ο Χίτλερ ξεκίνησε τη

67
χρόνια
πριν

γερμανική εκστρατεία εναντίον της ΕΣΣΔ και έθεσε ολόκληρη την πολωνική επικράτεια υπό τον έλεγχο του. Οι Ναζί συγκέντρωσαν τους εβραϊκούς πληθυσμούς της Πολωνίας σε περίκλιστα «γκέτο», πλήρως αποκομμένα από τον έξω κόσμο και χωρίς βασικές προμήθειες για την επιβί-

ση των έγκλειστων. Οσοι επιβίωσαν από την πείνα και τις ασθένειες εκτοπίστηκαν σε στρατόπεδα εξόντωσης, όπου θανατώθηκαν μαζικά σε θαλάμους αερίων.

Σε μια απέλπιδα προσπάθεια αντίστασης, οι Εβραίοι κάτοικοι του Γκέτο της Βαρσοβίας ξεσηκώθηκαν στις αρχές του 1943 εναντίον των κατακτητών και με τα λιγοστά

όπλα που είχαν καταφέρει να συγκεντρώσουν, κατάφεραν να υψώσουν για μερικές ημέρες την πολωνική σημαία στο κέντρο της γερμανοκρατούμενης πρωτεύουσας. Η εξέγερση έληξε με την ολοκληρωτική ισοπέδωση του Γκέτο και την εκτέλεση όλων σχεδόν των κατοίκων του, αντιστασιακών και μη.

Μετά την εξέγερση και την καταστροφή της, ο Χίτλερ έδωσε εντολή να ισοπεδωθεί το Γκέτο της Βαρσοβίας. Τα Ες Ες ακολούθησαν κατά γράμμα τις διαταγές του. Η φωτογραφία ελήφθη το 1945. Στη θέση του Γκέτο, δεν είχε απομείνει παρά ένα απέραντο οικόπεδο.

Η συγκέντρωση, η καταπίεση, η εξόντωση

Του **ΝΙΚΟΥ ΖΑΪΚΟΥ***

Μετά την εισβολή των στρατευμάτων της Γερμανίας και τη στρατιωτική κατάληψη της Πολωνίας, η γερμανική ηγεσία αποφάσισε τη βίαιη απομάκρυνση των Πολωνών Εβραίων από τις εστίες τους και τον περιορισμό τους σε ειδικά τμήματα μεγάλων πόλεων, που ονομάστηκαν γκέτο – έναν όρο που αρχικά υποδήλωνε την κλειστή περιοχή, στην οποία ήταν αναγκασμένοι να ζουν οι Εβραίοι κάτοικοι της Βενετίας κατά τον Μεσαίωνα.

Στη Βαρσοβία, ειδικότερα, μειζόν πολιτιστικό κέντρο του εβραϊσμού της ανατολικής Ευρώπης, ο εβραϊκός πληθυσμός περιορίστηκε σε ένα γκέτο, το οποίο τον Νοέμβριο του 1940 απομονώθηκε από την υπόλοιπη πόλη με ένα μεγάλο τείχος με συρματοπλέγμα. Ειδικά ένοπλα φρουρά έλεγχε έτσι ώστε να τηρείται συνεχώς η απαγόρευση εισόδου και εξόδου με εξαίρεση όσους διέθεταν άδειες εργασίας σε γειτονικά εργοστάσια.

Το μεγαλύτερο

Ηταν το μεγαλύτερο από όλα τα γκέτο της Ευρώπης. Περίπου 350.000 έκπληκτοι και σοκαρισμένοι άνθρωποι, το 30% του συνολικού πληθυσμού της Βαρσοβίας, κλήθηκαν να συγκεντρωθούν σε μια από τις πιο φτωχικές περιοχές της πόλης, που αφοστοιχούσε σε 2,4% της έκτασής της. Στους δρόμους του γκέτο συσσωρεύτηκαν άστεγες οικογένειες και λόγω των αυστηρών περιορισμών στη διακίνηση ατόμων και τροφίμων ο πληθυσμός σύντομα λιμοκτονούσε. Γρήγορα οι έγκλειστοι άρχισαν να υποκρίνουν από την αστία και τις επιδημίες σε ένα εφιαλτικό περιβάλλον.

Μέσα στο γκέτο δόθηκε μάχη για επιβίωση. Οργανώθηκαν υποτυπώδη έστω συστήματα, φτιάχθηκαν καταλύματα και ιδρύθηκαν σχολεία και ορφανοτροφεία. Κατορθώθηκε να ανοικτούν κρυφές διόδους προς τον ελεύθερο κόσμο για να διακινούνται λαθραία τρόφιμα, συχνά από παιδιά, τυπώνονταν παράνομα έντυπα, διενεργούνταν εμπορικές συναλλαγές, δίνονταν μουσικές συναυλίες. Μια μυστική ομάδα με το όνομα Οίνεγκ Σάμπες (στα Yiddish: Oyneg Shabbes, Ευτυχία του Σαββάτου), η οποία είχε ως πρωτεργάτη τον ιστορικό και δάσκαλο Εμάνουελ Ρινγκελμπλουμ, ανέλαβε να καταγράφει τις άβλιες συνθήκες διαβίωσης στο

Εκτόπιση Εβραίων γυναίκα-παιδιών από την Γκεστάπο κατά την καταστροφή του Γκέτο της Βαρσοβίας, Μάιος 1943. Στα δεξιά με το όπλο ο Γιόζεφ Μπλόσε, κατώτερος αξιωματικός της Γκεστάπο στη Βαρσοβία.

Η κατασκευή του Τείχους που περικλείει το Γκέτο, Αύγουστος 1940.

γκέτο με σκοπό να αποκαλυφθούν οι θηριωδίες των ναζί μετά το τέλος του πολέμου. Τα μέλη της ομάδας άρχισαν να συλλέγουν σχολαστικά κάθε πειστήριο από όσο το δυνατόν περισσότερους έγκλειστους: φωτογραφίες, γράμματα, δελτία τροφίμων, ποιήματα, ταυτότητες, επίσημα έντυπα, συνταγές, σκίτσα, ημερολόγια, παιδικές εκθέσεις, μαρτυρίες ραββίνων, λαθρεμπόρων, καθηγητών, καλλιτεχνών, αστυνομικών... Ήταν μια επικίνδυνη αποστολή, επειδή όποιος συγκέντρωνε στοιχεία σχετικά με τη δράση των γερμανικών στρατευμάτων διέτρεχε τον κίνδυνο να εκτελεστεί.

Καθώς η βία των Γερμανών κλιμακωνόταν, ο Ρινγκελμπλουμ και οι συνεργάτες του συνειδητοποίησαν ότι πιθανώς δεν θα επιζούσαν. Παρότι ήταν αβέβαιοι για το μέλλον, συνέχισαν το έργο τους, αντιμετωπίζοντας πια τη συλλογή τους ως ένα χρονικό δίωξις, που θα έπρεπε να γίνει γνωστό στον υπόλοιπο κόσμο έτσι ώστε να μη διαπραχθούν

άλλες μαζικές θηριωδίες στο μέλλον.

Η ηγεσία του γκέτο, το Εβραϊκό Συμβούλιο (Judenrat), παλινδρόμησε για μεγάλο χρονικό διάστημα ανάμεσα στην προοπτική της συνεργασίας με τους κατακτητές, προκειμένου να εξασφαλιστούν πιο υποφερτές συνθήκες διαβίωσης, ή στην οργάνωση μιας ένοπλης εξέγερσης, που όμως φαινόταν από την αρχή καταδικασμένη στην αποτυχία λόγω της υπεροχής των Γερμανών.

Κακουχίες - εκτοπισμοί

Μέχρι τον Ιούλιο του 1942, 100.000 έγκλειστοι είχαν υποκύψει από την κακουχία, ενώ παράλληλα οι Γερμανοί εκτόπισαν άλλα 150.000 άτομα στο γκέτο. Ταυτόχρονα ξεκίνησαν μαζικές εκτοπίσεις με προσορισμό, όπως ανακοίνωναν οι ναζί, διάφορα στρατόπεδα εργασίας. Τον ίδιο μήνα, ο Ανταμ Τσερνιακόβ, επικεφαλής του Εβραϊκού Συμβουλίου, διαισθανόμενος τον κίνδυνο, απήχθησε έκκληση προς τους Γερμανούς να εξαιρέσουν από την εκτόπιση τα παιδιά των ορφανοτροφείων του γκέτο. Το αίτημά του δεν εισακούστηκε και ο Τσερνιακόβ αυτοκτόνησε. Ο ιατρός και υπεύθυνος ενός από τα ορφανοτροφεία, δρ Γιάνους Κόρτσιακ, επέμεινε να μπει επικεφαλής στη γραμμή των παιδιών κατά την εκτόπιση. Μέχρι το τέλος της χρονιάς, στο γκέτο είχε φτάσει πια η πληροφορία ότι η πραγματική κατάληξη των εκτοπισμένων ήταν το στρατόπεδο θανάτου Τρεμπλίγκα, όπου, όσοι έφταναν, δολοφονούνταν

αμέσως σε θαλάμους αερίων. Σύμφωνα με στοιχεία που αποκαλύφθηκαν μετά τον πόλεμο, μέσα στους επόμενους δύο μήνες, μέχρι τον Σεπτέμβριο του 1942, περίπου 300.000 άνθρωποι είχαν εκτοπιστεί και θανατωθεί στην Τρεμπλίγκα.

Οδομαχίες

Τα νέα για τα εξωφρενικά μαζικά εγκλήματα –και η αδιαφορία των συμμαχικών δυνάμεων– είχαν ως συνέπεια τη δυναμική αντίδραση των αντιστασιακών εβραϊκών οργανώσεων, και την άνοιξη του 1943 στο γκέτο ξέσπασε εξέγερση, που ενισχύθηκε από ορισμένα μέλη της πολωνικής αντίστασης. Προκειμένου να κάψουν τους πενιχρά οπλισμένους Εβραίους μαχητές, οι Γερμανοί ενισχύθηκαν μεταξύ άλλων με βαριά οπλισμένες μονάδες των SS και Πολωνούς αστυνομικούς. Στις 19 Απριλίου 1943, άρχισαν οδομαχίες που διήρκεσαν περίπου ένα μήνα. Στη συνέχεια, οι Γερμανοί άρχισαν να καινέ το ένα κτίριο μετά το άλλο και από το γκέτο δεν απέμεινε τελικά τίποτα, παρά μόνο καλίσματα. Ο Ρινγκελμπλουμ, πρωτεργάτης του αρχείου του γκέτο, συνελήφθη τελικά τον Μάρτιο 1944 και εκτελέστηκε με τη γυναίκα και τον γιο του.

Το γκέτο της Βαρσοβίας δημιουργήθηκε και αφανίστηκε στο πλαίσιο του ναζιστικού προγράμματος μαζικής θανάτωσης των Εβραίων της Ευρώπης, που στην κωδικοποιημένη ναζιστική ορολογία αποκαλήθηκε Τελική Λύση του Εβραϊκού Ζητήματος. Για τον σκοπό αυτό, οι Γερμανοί και οι συνεργοί τους έχτισαν στρατόπεδα εξόντωσης, δηλαδή χώρους που σχεδιάστηκαν για τη μαζική εκτέλεση άμαχου πληθυσμού με οργανωμένο και συστηματικό τρόπο, συνήθως σε θαλάμους αερίων. Ο νομομαθής Raphael Lemkin επινόησε έναν νέο νομικό όρο για να περιγράψει το μαζικό έγκλημα: «Γενοκτονία» («genocide»), από την ελληνική λέξη «γένος» και το ρήμα της λατινικής «caedere», σκοτώνω).

Η ιστορία του γκέτο της Βαρσοβίας δεν έκλεισε όμως με την καταστροφή του. Τα μέλη της ομάδας Οίνεγκ Σάμπες αποφάσισαν να κρύψουν το αρχείο τους και λίγο πριν από το τέλος τους, χάρισαν βιαστικά 35.000 τεκμήρια κάθε είδους σε τρία μέρη, τα οποία σκέπασαν βαθιά κάτω από το έδαφος μέσα σε μεταλλικά κουτιά και δοχεία γάλακτος, όπου το αρχείο παρέμεινε για χρόνια.

Φωτογραφία που περιλαμβάνεται στην έκθεση που εστάλη από τη Βαρσοβία στο Βερολίνο μετά την καταστροφή της εξέγερσης. Η λεζάντα έγραφε: «Αυτοί οι συμμορίτες αντιστάθηκαν με τη δύναμη των όπλων».

Τα ιστορικά αρχεία

Μετά τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου και τη στρατιωτική ήττα της Γερμανίας, η Βαρσοβία απελευθερώθηκε. Στις 18 Σεπτεμβρίου 1946, ύστερα από υπόδειξη του Χερς Βάσερ, ενός από τα τρία επιζώντα μέλη της ομάδας, οι Αρχές ανέσυραν προσεκτικά από τα χαλάσματα της οδού Νοβολίπκι 68 ένα μέρος του αρχείου. Το δεύτερο μέρος ανακαλύφθηκε το 1950, ενώ το τρίτο δεν έχει βρεθεί μέχρι σήμερα.

Κανείς σχεδόν από τους έγκλειστους του γκέτο δεν ζούσε πια, όμως ο κόσμος θα μάθαινε την ιστορία μέσα από τις μαρτυρίες τους. Ο 19χρονος φοιτητής Ντάβνιτ Γκράμπερ είχε συντάξει ένα συνοπτικό βιογραφικό σημείωμά του μαζί με τη διαθήκη του λίγο πριν να θάψει το αρχείο του γκέτο, μαζί με λίγους ακόμη συνεργάτες: «Ο,τι αδυνατούσαμε να φωνάσουμε και να πούμε δυνατά στον κόσμο, το θάψαμε στο έδαφος... Θα ήθελα να δω τη στιγμή που αυτός ο μεγάλος θησαυρός θα ανασυρθεί και θα κραυγάσει την αλήθεια στον κόσμο. Ετσι ο κόσμος θα γνωρίζει τα πάντα. Ετσι, όσοι δεν θα επιζήσουν θα μπορούν να είναι χαρούμενοι και εμείς θα μπορούμε να αισθανόμαστε σαν βετεράνοι με παράσημα στα στήθη μας... Αλλά όχι, σίγουρα δεν θα ζήσουμε για να το δούμε αυτό και γι' αυτό γράφω

την τελευταία βουλή μου. Μακάρι ο θησαυρός να πέσει σε καλά χέρια, μακάρι να διαρκέσει σε καλύτερους καιρούς, μακάρι να ανησυχήσει και να προειδοποιήσει τον κόσμο για ό,τι συνέβη... στον εικοστό αιώνα... Τώρα μπορούμε να πεθάνουμε εν ειρήνη. Εκπληρώσαμε την αποστολή μας...».

Το 1999, τα Ηνωμένα Έθνη έθεσαν το αρχείο Οίνεγκ Σάμπες στο Μητρώο της Μνήμης του Κόσμου σε αναγνώριση της μεγάλης αξίας του ως ιστορικού τεκμηρίου σχετικά με ένα από τα κεφάλαια της ιστορίας μέσα από τις μαρτυρίες τους. Ο 19χρονος φοιτητής Ντάβνιτ Γκράμπερ είχε συντάξει ένα συνοπτικό βιογραφικό σημείωμά του μαζί με τη διαθήκη του λίγο πριν να θάψει το αρχείο του γκέτο, μαζί με λίγους ακόμη συνεργάτες: «Ο,τι αδυνατούσαμε να φωνάσουμε και να πούμε δυνατά στον κόσμο, το θάψαμε στο έδαφος... Θα ήθελα να δω τη στιγμή που αυτός ο μεγάλος θησαυρός θα ανασυρθεί και θα κραυγάσει την αλήθεια στον κόσμο. Ετσι ο κόσμος θα γνωρίζει τα πάντα. Ετσι, όσοι δεν θα επιζήσουν θα μπορούν να είναι χαρούμενοι και εμείς θα μπορούμε να αισθανόμαστε σαν βετεράνοι με παράσημα στα στήθη μας... Αλλά όχι, σίγουρα δεν θα ζήσουμε για να το δούμε αυτό και γι' αυτό γράφω

* Ο κ. Νίκος Ζαΐκος είναι επικύριος καθηγητής Διεθνούς Δικαίου στο Τμήμα Βαλκανικών Σπουδών Φλώρινας του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας.

Με ελάχιστα όπλα και πολεμοφόδια, οι εξεγερμένοι δεν είχαν ελπίδα απέναντι στα Ες Ες. Παρ' όλα αυτά, αντιστάθηκαν επί ένα μήνα.

Προκειμένου να καταστείλουν την εξέγερση, οι Γερμανοί πυρπόλησαν ένα ένα τα σπίτια και τα κτίρια του Γκέτο, μέχρι να μη μείνει τίποτε όρθιο. Οσοι γλίτωσαν την ασφυξία από τους καπνούς, συνελήφθησαν και εκτελέστηκαν.

Εβραίες που συμμετείχαν στην εξέγερση του Γκέτο. Μετά τη σύλληψή τους, η μοίρα τους ήταν προδιαγεγραμμένη.